

Η παιδεία στη σημερινή κοινωνία της πληροφορίας

Δημήτριος Κούρτης

1. Διευκρίνιση του όρου «Παιδεία» - Ιστορική έννοια

Η έννοια της παιδείας μέσα από τη μακροαίωνα ιστορία της (εδώ και 2000 χρόνια περίπου) έχει γίνει πολύ σύνθετη και γι' αυτόν ακριβώς το λόγο στη σημερινή εποχή είναι δύσκολη και συνηθισμένη ταυτόχρονα, όμως, λόγω των πολλών δυνατοτήτων χρήσης της, γίνεται γοητευτική για την παιδαγωγική συζήτηση. Η επιστήμη, όμως, της αγωγής έχει επιπρόσθετα ταλαιπωρηθεί, για να μην πούμε πληγεί, από τη συζήτηση αυτή, η οποία παίζει με τις ιστορικές σημασίες της έννοιας σε όλες τις πρακτικές της αντιστοιχίες. Η «παιδεία», όμως, δεν ορίζεται μια για πάντα, δεν είναι δυνατό να γίνονται οριστικές διαπραγματεύσεις για ένα από τα πιο σημαντικά ζητήματα της επιστημονικής - παιδαγωγικής θεωρίας και έρευνας, διότι η παιδεία είναι ακριβώς ιστορική και όχι λογική έννοια, δηλαδή ανάλογα με την ιστορική εποχή έχει και διαφορετικό νόημα. Πρέπει, λοιπόν, να κατανοείται μόνο ιστορικά, ενώ σε κάθε σχετική χρήση της έννοιας υπάρχει ανάγκη συστηματικού καθορισμού (Miller-Kipp, 1992: 18).

Μπορούμε, ωστόσο, να κάνουμε μερικές τυπικές διευκρινίσεις. Η έννοια της παιδείας έχει διπλή σημασία και ορίζει αναλυτικά δύο διαφορετικές καταστάσεις. Από τη μια μεριά ο όρος αυτός σημαίνει μια διαδικασία, εκείνη της παιδείας: από την άλλη, σημαίνει το αποτέλεσμα της τελευταίας, δηλαδή το στόχο ή την κατάσταση της παιδείας, άρα και τη συνολική καλλιέργεια ενός ατόμου (Ruppert, 395). Η έννοια της διαδικασίας της παιδείας αναφέρεται στην παιδαγωγική πράξη, ενώ η έννοια του στόχου αναπαριστά τα ιδεώδη της, τα οποία είναι οι συνήθεις στόχοι της παιδείας, όπως η υπευθυνότητα, η αυτοτέλεια, ο αυτοκαθορισμός, η αυτονομία και η ορθολογικότητα στη σκέψη, στη γνώμη και στην πράξη, έτσι ώστε να επιτυγχάνεται ανθρωπιά κι ελευθερία. Στο διάβα της μακράς ιστορίας της παιδείας, δηλαδή από την αρχαιότητα έως την Αναγέννηση και μέχρι την εποχή του κλασικισμού, όπως ήδη προαναφέρθηκε, κι εφόσον πάρουμε ως βάση το χώρο της Δύσης, προστέθηκαν όλα αυτά τα στοιχεία στην έννοια της παιδείας, ενώ συγχρόνως έγινε συστηματικότερη η ιστορική της πορεία. Οι εκάστοτε παιδαγωγικές αντιλήψεις με βάση την ιστορική τους ερμηνεία θα μπορούσαν να συνοψιστούν στις εξής έννοιες: *διάπλωση και καθορισμός του ανθρώπου*.

Όλα τα παιδαγωγικά - διδακτικά μέτρα που λαμβάνει κανείς δικαιολογούνται με βάση την ανωτέρω αντίληψη για την παιδεία, η οποία ως τελικό σημείο αναφοράς της παιδαγωγικής πράξης συνιστά αυτά τα μέτρα ως λογικά και πλέον ενδεδειγμένα για τη ζωή του ανθρώπου. Κάθε φορά μπορεί να γίνει μόνο ένας τυπικός χαρακτηρισμός αντί ενός σταθερού ορισμού, πράγμα που έχει ως αποτέλεσμα να νοείται η παιδεία ως μια σύνθετη διαδικασία, στην οποία πρέπει να παριστάνεται μια επιθυμητή δομή προσωπικότητας. Η ίδια διαδικασία υπόκειται σε κοινωνικές, οικονομικές και θεσμικές συνθήκες, οι οποίες υποδεικνύουν τις περιοχές απ' όπου καθορίζεται η κατάξίωση του νέου. Το περιεχόμενο και η έκταση της σημασίας της παιδείας εξαρτώνται από την εξέλιξη των εκάστοτε ιστορικά εμφανιζόμενων καθορισμών, τους οποίους έχει συμπεριλάβει μέσα της αυτή η έννοια (Lepzen, 350).

«Ενώ η παιδεία ορίστηκε αρχικά από τις πνευματικές (ή πολιτισμικές) επιστήμες, μετά συμπεριέλαβε και τις φυσικές επιστήμες, άρα είναι ετοιμη-ως συνδρομή του 20ού αιώνα στην έννοια της παιδείας- να συμπεριλάβει και τις επιστήμες της πληροφορίας» (Baumann, 1990: 13).

2. Τι σημαίνει «Παιδεία» σήμερα;

Η εμφάνισή μας εντελώς νέας διαμόρφωσης της κοινωνίας, της γνωστής ως κοινωνίας της πληροφορίας, απαιτεί προφανώς ένα νέο ορισμό ή ενθέρωση της παιδαγωγικής πράξης, η οποία πρέπει να νοείται ως πράξη παιδείας και της οποίας κεντρική ιδέα είναι ο ορισμός της έννοιας της παιδείας. Αυτός ο επίκαιρος ορισμός της τελευταίας θα επιχειρηθεί στη συνέχεια με απάντηση στα εξής ζητήματα: α) η παιδεία (προπαντός) ως διαδικασία, β) η παιδεία ως σκοπός και γ) χαρακτηρισμός του πεπαιδευμένου σήμερα.

2.1. Η Παιδεία ως διαδικασία

Η τεχνολογία της πληροφορίας πρέπει να θεωρείται ως νέο αγαθό ανάμεσα στα πολλά άλλα, τα οποία εδώ και εκατονταετίες καλλιεργήσαν την ανθρωπότητα. Η θεώρηση αυτή πρέπει να γίνεται σε στενή συνάφεια με τα υπόλοιπα παραδοσιακά πολιτισμικά αγαθά ως ενιαίο σύνολο, από τη σκοπιά της ατομικής και κοινωνικής προαγωγής του ανθρώπου.

Η πολιτισμική ιδιοποίηση (απόκτηση) αυτών των νέων περιεχομένων της μάθησης, και μάλιστα με τη μορφή «μορφωτικών αγαθών», μπορεί να γίνεται μόνο μέσω της παιδείας, η οποία νοείται ως μεσολαβητής ανάμεσα στην επιστήμη και τον κόσμο της καθημερινής ζωής. Εδώ δεν πρόκειται τόσο για

την απλή μετάδοση μεμονωμένων γνώσεων ή εφήμερων δεξιοτήτων όσο και για *ιδέες με σταθερή αξία*. Αρκετά παραστατικά περιγράφεται η παιδεία από τον Tenorth (1994: 130): «ως αυτό που μένει, όταν κανείς έχει ξεχάσει όλα αυτά που έπρεπε να μάθει». Εδώ πρόκειται, επίσης, όχι μόνο για απλή ικανότητα χρήσης της γλώσσας, όχι μόνο για μερικές και μεμονωμένες ικανότητες αλλά για γενικές. Αυτές οι ιδέες ή ικανότητες που φαίνεται να επικρατούν στον ορίζοντα για μακρύ χρονικό διάστημα, θα έπρεπε να είναι βασικά θέματα της γενικής παιδείας: αυτές είναι που μορφώνουν στην ουσία το πνεύμα και οικοδομούν μέσα σε αυτό την επιθυμητή τάξη σε σχέση με τον κόσμο· και οι αναγκαίες για το σκοπό αυτό συστηματικές διαδικασίες παιδείας λαμβάνουν χώρα στο σχολείο.

Κατόπιν τούτου, η τεχνολογία της πληροφορίας δύναται να θεωρείται ως η πιο νέα και επίκαιρη πρόκληση για την παιδεία, εφόσον η τελευταία θέλει να συνδράμει στην έγκυρη γνώση του κόσμου και στην αυτόνομη αντιμετώπιση της ζωής στη σημερινή πραγματικότητα. Με αυτή την έννοια είναι σε θέση η τεχνολογία της πληροφορίας να απαιτεί τη συμμετοχή της στην παιδεία.

Με την έννοια «παιδεία από την πλευρά της τεχνολογίας της πληροφορίας» (Informationstechnische Bildung¹ ένα είναι σίγουρο: ότι ο εννοούμενος κύριος διδακτικός στόχος δεν αρκεί να κινηθεί προς μια απλή κοινωνικοποίηση ή εκπαίδευση με τον ηλεκτρονικό υπολογιστή, αλλά πρέπει με βάση την έννοια της παιδείας να τίθενται υπό συζήτηση οι στόχοι οι αναφερόμενοι στο άτομο και την κοινωνία· κάτι που συμβαίνει στη Δύση ήδη από την εποχή του Διαφωτισμού και πάντοτε, βέβαια, υπό το πρίσμα του εκσυγχρονισμού. Με άλλα λόγια, η ιδέα της παιδείας από την εποχή της κλασικής φιλοσοφίας απαιτεί τη σύνδεση της ιδέας της εξατομίκευσης και της μόρφωσης του υποκειμένου με την ιδέα της γενικευμένης μόρφωσης του ανθρώπινου γένους.

Με το τέλος του 18ου αιώνα και υπό την καθολική αξίωση του «ανθρωπισμού», συνδέθηκαν με την ιδέα της παιδείας έννοιες όπως *σχέδια* και *ατομικά ιδεώδη*, έτσι ώστε η ένταση και η δυναμική της θεματικής γύρω από την παιδεία και την οργάνωσή της να παραμένουν μέχρι σήμερα ανεξάντλητες. Έχοντας υπόψη μας αυτή τη μακρά παράδοση, συνειδητοποιούμε τελικά και τις συγκρούσεις που προκύπτουν σε κάθε παιδαγωγική θεωρία, δηλαδή αν και κατά πόσο συνδέεται αυτή με τα βασικά ιδεώδη του ανθρώπου και του κόσμου, τα ατομικά και τα κοινωνικά (Tenorth, 1994).

Με βάση τη σημερινή ιστορική πραγματικότητα, ο Zimmerli (1987) είναι

της γνώμης ότι η δυνατότητα επικοινωνίας μέσω της τεχνολογίας της πληροφορίας έχει την ίδια σημασία που έχει η επικοινωνία με τις παραδοσιακές πολιτισμικές πρακτικές, όπως η ανάγνωση, η γραφή και η αριθμητική και ότι, ακριβώς όπως οι παλαιότερες πρακτικές, έτσι και η καινούργια «τεχνική δεινότητα» έχει ανάκτυπο στο φάσμα δεξιοτήτων που κατέχει ο άνθρωπος στην καθημερινή του ζωή, και επομένως και στην κοινωνικότητά του.

Τις νέες πρακτικές καλό είναι να τις αντιμετωπίζει κανείς όχι μόνο θετικά αλλά και με κριτική στάση· να ασχολείται δηλαδή συστηματικά με τους ειδικούς - επιστημονικούς τρόπους εφαρμογής τους, έχοντας ως στόχο την απόκτηση δεξιοτήτων στη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή, ενώ συγχρόνως να εξετάζει τις πολλαπλές επιπτώσεις στις κοινωνικές, οικονομικές και ηθικές παραμέτρους του πολιτισμού μας. Και καθώς το νοητικό εύρος του ανθρώπου, μέσω των μηχανών επεξεργασίας δεδομένων, αυξήθηκε θεαματικά τις τελευταίες δεκαετίες, με τάση περαιτέρω εξέλιξης, θα πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στην κοινωνική και ηθική παράμετρο.

Ο ηλεκτρονικός υπολογιστής και τα άλλα μέσα επικοινωνίας (*media*) αποτελούν έναν εντελώς νέο τύπο μηχανής, καθώς έχουν τη δυνατότητα της παγκόσμιας διασύνδεσής τους μέσω του τηλεφωνικού δικτύου. Οι μηχανές αυτές διαχειρίζονται σύμβολα και γι' αυτόν το λόγο μπορούν να χρησιμοποιούνται σε παγκόσμια κλίμακα, τόσο για κειμενικές παραστάσεις όσο και για γραφικές και αριθμητικές, για αποθήκευση γνώσεων και μεταφορά δεδομένων, για κάθε είδους υπολογισμούς. Με αυτά τα μέσα μπορούμε να επεξεργαζόμαστε αλγοριθμικές νοητικές διαδικασίες και (δι)οργανωτικές εξελίξεις και ενέργειες. Έτσι, οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές ξεπερνούν την ιδιότητα της απλής χρήσης τους ως καινούργιες μορφές υποστήριξης και συμπλήρωσης και υ' έναν πρωτόγνωρο τρόπο, γίνονται απαιτητικοί απέναντι στους ανθρώπους που τους σχεδιάζουν και τους χρησιμοποιούν. Απαιτούν, συγκεκριμένα, νέες μορφές δεξιοτήτων και συνεργασίας από την πλευρά του χρήστη, εφόσον χρησιμοποιούνται για ατομικούς σκοπούς, οπότε πρέπει να ελέγχεται ο τρόπος λειτουργίας τους (Funiok, 1993).

Αυτή η εξέλιξη, φυσικά, προκαλεί δικαίως έγνοιες στο «μη ειδικό». Επιπλέον, εκφράζονται φόβοι για τις βαθιές δομικές αλλαγές που προκύπτουν στην επιστήμη, την οικονομία, την επαγγελματική απασχόληση, τις θέσεις εργασίας, τον ελεύθερο χρόνο, ενώ η γενικότερη συζήτηση με θέματα όπως η προστασία δεδομένων ή η πρόσβαση σε δημόσιες τράπεζες δεδομένων προκαλεί νέους, έντονους προβληματισμούς.

Αυτή η κοινωνική προβληματική έχει ως βάση και αίτιο την υπεύθυνη

μόρφωση γύρω από τον ηλεκτρονικό υπολογιστή (Funiok, 1993: 14). Όσοι προβληματισμοί παραμένουν, αφού έχει γίνει αντικειμενική και απαλλαγμένη από ιδεολογίες θεώρηση της τεχνολογίας, πρέπει να τίθενται υπό συζήτηση, ενώ, αν αυτό δεν είναι δυνατό, να βρίσκεται αμέσως λύση, ώστε να περιορίζονται οι κίνδυνοι.

Επιπλέον, μόνο μια ενεργητική μορφή σκέψης, η οποία λαμβάνει υπόψη της τους διάφορους συσχετισμούς και τις αλληλεπιδράσεις των λεπτομερειών (δικτυωμένη ή βασισμένη σε συσχετισμούς σκέψη), είναι σε θέση να αντιλαμβάνεται τη σημερινή κοινωνία, η οποία είναι σύνθετα δομημένη. Αυτό, όμως, προϋποθέτει από την πλευρά των μαθητών, και κατά την παιδαγωγική διαδικασία, ικανότητα δράσης και νοητική αυτενέργεια, οι οποίες εξασφαλίζουν τις αναγκαίες νοητικές εμπειρίες που τους βοηθούν να αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους και την κοινωνία, αλλά και τον πολιτισμό, ως ένα όλο μέσα στην ιστορική διαδικασία. Τα μέσα (*media*), συμπεριλαμβανομένου και του ηλεκτρονικού υπολογιστή, θεωρούνται μέρη του πολιτισμικού περιβάλλοντος, ενώ η παιδεία πρέπει να νοείται ως δραστήρια και ατομική κατάκτηση του πολιτισμού μέσω νοήμονος και συνειδητής αυτενέργειας (Schorb, 1989: 107). Με άλλα λόγια, παιδεία είναι τμήμα μιας δραστηριότητας, εποικοδομητικής ζωής, η οποία απαιτεί πείρα και συλλογισμό (Mittelstrass, 1995: 31). Μια τέτοια μορφή παιδείας μπορεί, επίσης, να συμβάλει στην εξάλειψη (ή τουλάχιστον στη μείωση) των φόβων απέναντι στις νέες τεχνολογίες.

Οι πιέσεις που ασκούνται στο χώρο της εκπαίδευσης, αναφορικά με τα νέα ηλεκτρονικά μέσα, αφορούν το επιτακτικό αίτημα της προσαρμογής των αναλυτικών προγραμμάτων στη γενική και την επαγγελματική εκπαίδευση, καθώς και τις διαφορές προσφορές εκπαίδευσης ενηλίκων. Παρ' όλα αυτά, τα προσόντα που απαιτεί η αγορά εργασίας αλλά και η κοινωνία δεν θα πρέπει να είναι και η μοναδική αναγκαιότητα. Δεν φαίνεται σωστό να στεκόμαστε μόνο στην ανάπτυξη νέων περιεχομένων και δεξιοτήτων. Με το βλέμμα στραμμένο σε μια ολοκληρωμένη αντίληψη για την παιδεία, καλό είναι να εμμένουμε και στις *κλασικές δεξιότητες*, επειδή μόνο αυτές εγγυώνται την εμπειριστατωμένη γνώση και κατανόηση, δηλαδή την αγωγή, ή αλλιώς, τη μόρφωση του νου, της καρδιάς και του χεριού, σύμφωνα με τον Pestalozzi.

2.2. Η Παιδεία ως σκοπός

Όλες οι μέχρι σήμερα ιδέες για το σκοπό της παιδείας μπορούν να συνοψιστούν στο εξής: η παιδεία περιγράφει με συντομία το επιθυμητό ατομικό ιδεώδες, το οποίο στοχεύει από παιδαγωγικής πλευράς στη θεώρηση του «εγώ» ως ενός παλινκτού αστέρα ή μιας πυξίδας, με την έννοια ότι αποκλειστικά σ' αυτό πρέπει ν' αναφέρονται όλες οι διδακτικές μέθοδοι που λαμβάνονται κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Πρόκειται, δηλαδή, για μια τυπική «Λυδία Λίθο», η οποία δίνει την αφορμή για περαιτέρω πνευματικά ερεθίσματα.

Στη δεκαετία του 1960 στη Γερμανία, η έννοια του σκοπού της παιδείας αποτελούσε υπόθεση ανεπίκαιρη και παρωχημένη. Στη θεωρία τη σχετική με τα «Ωρολόγια Προγράμματα» επικρίθηκε ως ιδιαίτερος αόριστος και παραδοσιακή αντικαταστάθηκε από την εκπαίδευση (ή εξειδίκευση) με συγκεκριμένους μεταγενέστερους στόχους. Η ιστορία του εκπαιδευτικού συστήματος θεωρήθηκε στην ιδεολογική - κριτική ανάλυση ως αστική και συντηρητική, και όχι ως «γενική», τι έτσι η επίσημη εκπαιδευτική πολιτική απέφηνε να αναφέρει την έννοια αυτή στις κατευθυντήριες γραμμές και τα αναλυτικά προγράμματα, και προτιμούσε να χρησιμοποιεί όρους όπως «κοινωνικό υπεύθυνη αυτοπραγμάτωση» και «επιστημονική προπαιδεία», τον τελευταίο ειδικά στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Από τα μέσα, όμως, της δεκαετίας του 1980 οι παιδαγωγοί επανέφεραν στη θεματική τους την έννοια της παιδείας, επειδή χρειάστηκαν έναν όρο για τη διαδικασία της υποκειμενικής αφομοίωσης, της κοινωνικής ένταξης και της υπέρβασης όλων των περιβαλλοντικών και εκπαιδευτικών αναγκών (Kafki, 1985: 12 κ.ε· Dewe, Ferchhoff, Radtke, 1988· Hansmann, 1988). Η ακόλουθη διατύπωση φαίνεται να περιέχει αυτή τη διαδικασία: *Με τον όρο «παιδεία» ως γενικότατο σκοπό της αγωγής εννοούμε μια κατάσταση της προσωπικότητας όπου ο καθένας είναι ικανός να θεμελιώνει τις ενέργειές του στην κατανόηση και καλή γνώση του αντικειμένου, και να ευθύνεται γι' αυτές, ελέγχοντάς τις με βάση την αρχή της λογικής επιχειρηματολογίας υπό συνθήκες γενικής και αυτόβουλης ομοφωνίας* (Baumann, 1990: 187).

2.3. Χαρακτηρισμός του πεπαιδευμένου σήμερα

Για να ορίσουμε τον πεπαιδευμένο, θα βασιστούμε σε ορισμένα συμπεράσματα στα οποία οδηγήθηκε μια κοινωνιολογική έρευνα με θέμα: «Βασική Εκπαίδευση στην Τεχνολογία της Πληροφορικής και της Επικοινωνίας»,

που διεξήχθη σε μαθητές της Β' Γυμνασίου στο γερμανικό ομόσπονδο κρατίδιο Nordrhein - Westfalen.

Ως κατακλείδα, λοιπόν, μπορούμε να πούμε ότι δεν χρειαζόμαστε καλύτερους τεχνοκράτες αλλά πληρέστερα πεπαιδευμένους ανθρώπους, οι οποίοι θα είναι σε θέση, αναλύοντας την κατάστασή τους στον αντιφατικό μας κόσμο, να καταλήγουν σε συμπεράσματα και ανάλογα να ενεργούν. Η παιδεία αποκτάται όχι μέσω βελτιστοποίησης της επεξεργασίας των πληροφοριών αλλά ακριβώς μέσω της αφομοίωσης της πολιτισμικής παράδοσης και του βαθμού πολιτισμικής εξέλιξης (όπου συμμετέχει, φυσικά, και η τεχνολογία), μέσω της έμμελλας και της συνεργασίας των ατόμων. Τα σχολικά προγράμματα, λοιπόν, όπου λαμβάνουν χώρα ανάλογης μορφής εκπαιδευτικές διαδικασίες, δεν είναι λιγότερο σημαντικά εν όψει των νέων τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας, αλλά απεναντίας αποκτούν νέους στόχους κι ενισχυμένη σημασία (Altermann-Koester et al., 1990: 168).

ΠΑΡΑΠΟΜΗΣ

1. Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται στη Γερμανία αναφορικά με την εισαγωγή και τη διδασκαλία των νέων τεχνολογιών στο σχολείο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Altermann-Koester, M., Holtappels, H.G., Kanders, M., Pfeifer, H. & Witt, C. (1990). *Bildung über Computer? Informationstechnische Grundbildung in der Schule*. Weinheim und München: Juventa Verlag.
- Baumann, R. (1990). *Didaktik der Informatik*. Stuttgart: Klett Schulbuchverlag.
- Dewe, B., Fischer, W. & Radtke, F.-O. (1988). "Bildung; Positionen und Perspektiven in der neueren Bildungsforschung", in: *Bildungsforschung und Bildungspraxis*, S. 3.
- Funiok, R. (1993). *Didaktische Leitideen zur Computerbildung: Zielsetzungen und Kriterien einer allgemeinen Computernutzungskompetenz als Anregungen für Medienpädagogik, technische Allgemeinbildung und informationstechnische Grundbildung*. Hab.-Schr., Regensburg Universität, 1992 München-Wien, Profil.
- Hansmann, O. (1988). Kritik der sogenannten "theoretischen Äquivalente" von "Bildung". in O. Hansmann / W. Marotzki (Hrsg.), *Diskurs Bildungstheorie I*, Weinheim, Dt. Studienverlag, S. 21-54.
- Klafki, W. (1985). "Konturen eines neuen Allgemeinbildungskonzepts", in ders.: *Neue Studien zur Bildungstheorie und Didaktik*. Weinheim: Beltz, S. 12-30.
- Lenzen, D., *Enzyklopädie Erziehungswissenschaft: Bildung*, S. 350.
- Müller-Kipp, G. (1992). "Wie ist Bildung möglich? Die Biologie des Geistes unter pädagogischen Aspekt", in Otto Hansmann & Winfried Marotzki (Hrsg.), *Deutscher Studienverlag*. Weinheim.

- Mittelstrass, J. (1995). "Der unheimliche Ort der Geisteswissenschaft", in Universität Stuttgart - Reden und Aufsätze 51: Zweites Stuttgarter Bildungsforum: "Orientierungswissen versus Verfügungswissen: Die Rolle der Geisteswissenschaften in einer technologisch orientierten Gesellschaft". Ulrich Engler (Hrsg.), Reden bei der Veranstaltung der Universität Stuttgart am 27. Juni 1994, Universitätsbibliothek Stuttgart.
- Pestalozzi, J.H. (1927). *Sämtliche Werke*. 28 Bände. Hrsg. von A. Buchenau, E. Spranger, H. Stettbacher. Berlin - Leipzig - Zürich.
- Ruppert, H., *Päd. Lexikon: Bildung*, S. 395.
- Schorb, B. und 9 Mitautoren (1989). *Bildung trotz Computer?* Expert Verlag, 7044 Eningen bei Böblingen.
- Tenorth, H.-E. (1994). "Alle alles zu lehren", in *Möglichkeiten und Perspektiven allgemeiner Bildung*. Darmstadt: Wiss. Buchgesellschaft.
- Zimmerli, W. Ch. (1987). Statt eines Resümées: Die "neuen" Technologien und die Aufgabe von Geisteswissenschaften und Philosophie, in Der Bundesminister für Bildung und Wissenschaft (Hrsg.): *Neue Technologien und die Herausforderung an die Geisteswissenschaften* (= Schriftreihe Studier zu Bildung und Wissenschaft, 54). Bad Nauheim: Bock, S. 96-113.

Zusammenfassung

Die Entstehung einer völlig neuen Gesellschaftsformation, der sogenannten "Informationsgesellschaft", verlangt offensichtlich nach einer Neubestimmung bzw. Aktualisierung der pädagogischen Praxis. Es geht nicht nur um neue Lerninhalte aber auch um aktuelle Fähigkeiten.

Die kulturelle Aneignung dieser neuen Lerninhalte kann nur durch Bildung, diese verstanden als Vermittler zwischen Wissenschaft und Lebenswelt, geschehen. Hier geht es nicht so sehr um Vermittlung von Wissen, von Kenntnissen oder Fertigkeiten, sondern um *Gedanken von bleibendem Wert*.

Alle Bildungs(ziel)vorstellungen bis heute kann man dann zu einem Überblick zusammenfassen, der das erwünschte Persönlichkeitsideal kurz darstellt, welches zu dem Bildungsziel wird, das ich als den Polarstern oder den Kompaß für alle didaktische Maßnahmen im Bildungsprozeß ansehe.

Δρ. Δημήτριος Κούρτης

Συντονιστής Β/θμιας Εκπ/σης Εξωτερικού

e-mail: DimitriosKourtis@gmx.de